

Beschermjassen

Hier en daar

Je kunt niet hier zijn en ook daar.

Ik heb op elke plek gekeken,

de werelddelen vergeleken,

gezworven langs de evenaar.

Ik ben er bijna aan bezweken,

maar het is ongelogen waar:

Je kunt niet hier zijn en ook daar.

Jaap Hoeksma

Opgedragen aan

Marjon Arends (1951–2008)

Beschermjassen

Transculturele hulp aan families

Kitlyn Tjin A Djie

Irene Zwaan

2023

 uitgeverij
koninklijke van gorcum

© 2023

Uitgeverij Koninklijke Van Gorcum BV
Postbus 43, 9400 AA Assen.

>g uitgeverij
koninklijke van gorcum

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Voor zover het maken van reprografische verveelvoudigingen uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16 h Auteurswet dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (www.reprorecht.nl). Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet) kan men zich wenden tot Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten Organisatie, Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.stichting-pro.nl).

NUR 752, 753

ISBN folio 9789023259374
ISBN ebook 9789023259381

6e herziene druk 2023

Uitgave: Uitgeverij Koninklijke Van Gorcum, Assen
Grafische verzorging: AlbertsKleve BNO
Omslagontwerp: Renata Zincone, São Paulo (BR)
Tekening omslag: Robin Fiolet, 4 jaar
Tekening Sankofa: George Schriemer
Redactie: Lilian Eefting, Leef in tekst, Groningen
Druk: Drukkerij Van Gorcum, Meppel

Inhoud

Voorwoord	9
Verantwoording	11
Inleiding	13
Leeswijzer	15

Hoofdstuk 1 – Kitlyns verhaal 17

Suriname	18
Migratie	19
Familiedrive	21
Beschermjas	23
Tot slot	23
OPDRACHT	24

Hoofdstuk 2 – Beschermjassen 25

Ontstaan van Beschermjassen	26
Wat is Beschermjassen precies?	27
Hernemen	29
Een biologisch proces	32
Beschermjassen faciliteren	33
Tot slot	34
OPDRACHT	35

Hoofdstuk 3 – Divers Drenthe 37

Veen en zand	38
Taal	39
Grootfamilies	41
Noaberschap	41
Samenleven	42
Werken aan diversiteit in Drenthe	43
Diversiteit en in- en uitsluiting	44
- Superdiversiteit	45
- Doxa	45
- Kruispuntdenken	46
Communitas	47
Tot slot	48
OPDRACHT	49

Hoofdstuk 4 – De kracht van families 51

Twee families op één kussen	52
Ik-gerichte systemen en wij-gerichte systemen	54
- Het collectieve wij-gerichte systeem	54
- Het individuele ik-gerichte systeem	55
- Communicatiestijlen	56
Families in Nederland	56
Opvoeden in Nederland	58
- Alleenstaande moeders	59
- Aandacht voor vaders	60
Intergenerationeel familiedenken	61
- Intergenerationele overdracht van trauma	62
- Familieverhaal	65
Wisselwerking tussen de hulpverlener en cliënt	67
De wereldgeschiedenis en het belang van het reinigend vermogen	68
Familiecontinuïteit	71
Adoptie	72
Familie als beschermstelsel	73
Tot slot	75
OPDRACHT	75

Hoofdstuk 5 – De impact van migratie 77

Migratie is een bijzondere levensfaseovergang	79
Taal	80
Effect van migratie op familiecontinuïteit	81
Verschillende generaties	83
Pendelen	85
Krenkingen	86
Beschermjassen in de transitionele ruimte	87
Het beste van twee werelden	88
Tot slot	89
OPDRACHT	90

Hoofdstuk 6 – Interculturele competenties 91

Kennis van je eigen culturele bagage	92
Kennis van de ander	95
Heilige huisjes	97
Wisselen van perspectief	97
Verborgene dimensies	100
Communiceren met compassie en empathie	101
Tot slot	104
OPDRACHT	104

Hoofdstuk 7 – Instrumenten voor de interculturele dialoog	105
Genogrammen	106
- Genogrammen vergelijken	112
Contextuele vragen	112
De levenslijn	113
Levensverhaal	114
Getuigen	117
Het Beschermjassenhuis	119
Tot slot	123
OPDRACHT	123
Hoofdstuk 8 – Een nieuw perspectief in hulpverlening	125
Alle elementen van het model op een rij	126
- Beschermjassen	126
- Families	126
- Migratie	127
- Interculturele competenties	127
- Instrumenten	127
Waarin onderscheidt Beschermjassen zich?	127
Beschermjassen en de Nederlandse opvattingen over hulpverlening	128
- Dominant vertoog	128
- De relatie	128
- Continuïteit	130
- Onorthodoxe oplossingen	131
Beschermjassen en de reguliere benaderingen in de hulpverlening	132
- Familiebijeenkomsten	132
- Oplossingsgerichte benadering	133
- Signs Of Safety	134
Beschermjassen en zelfeffectiviteit	134
Uithuisplaatsingen	135
Sankofa	139
OPDRACHT	139
Woord van dank	140
Literatuur	141
Over de auteurs	144

Voorwoord

In 2023 is het alweer tijd voor een herziene editie van *Beschermjassen, transculturele hulp aan families*. Ik ben blij dat het boek nog steeds een grote en blijvende inspiratiebron blijkt te zijn voor iedereen die eerlijk en niet-veroordelend werken in de hulpverlening na aan het hart ligt.

Dit boek is het resultaat van een project van Bureau Jeugdzorg Drenthe in 2005. Alle medewerkers zijn met grote inzet bezig geweest met het uitvoeren van een bijzondere opdracht, die eigenlijk niet ‘bijzonder’ maar normaal en continu zou moeten zijn: het realiseren van een werkelijk toegankelijke en goed werkende hulpverlening aan alle ouders en kinderen in Drenthe, ook als zij een migratieachtergrond hebben.

Als projectteam waren we ons ervan bewust dat over het onderwerp transcultureel werken al het nodige geschreven was. We wilden aan de rij van publicaties graag een toevoegen die praktisch is en die ingaat op wat voor hulpverleners zelf de kern van transcultureel werken is.

Kitlyn Tjin A Djie heeft in het kader van het project transcultureel werken veel medewerkers getraind, zowel binnen Bureau Jeugdzorg Drenthe als bij onze ketenpartners. De Provincie Drenthe was hierbij een grote steun, door het onderwerp diversiteitsbeleid hoog op de agenda te zetten.

Tijdens de trainingen bleek hoe bijzonder veel persoonlijke kennis en ervaring casemanagers, gezinsvoogden en hulpverleners al met zich mee dragen. Onbewust blijken de eigen ervaringen soms barrières op te werpen in het contact met anderen – maar als ze aan het licht gebracht zijn, blijken eigen levenservaringen natuurlijk ook juist de bron voor het leggen van echt contact. Op menselijke basis, en los van levensovertuiging, geschiedenis of ras.

Hoe je die bron aanboort, daarover gaat dit boek eigenlijk. Het is dus geen technische verhandeling over modellen en methodes. Het gaat over het kennen en erkennen van je eigen geschiedenis, het op basis daarvan kunnen loslaten van vooringenomen standpunten en het zoeken van de werkelijke dialoog met de ander. Zelfs binnen stressvolle en riskante situaties.

Deze keuze is in deze tijd, waarin het opleggen van normen aan ‘buitenlanders’ nogal centraal lijkt te staan, even dapper als noodzakelijk. Daarbij geloof ik dat de kern van het intercultureel werken in feite volkomen organisch aansluit bij het oplossings- en systeemgericht werken, waar men zich in de Drentse jeugdzorg al jaren sterk voor maakt.

Ik bedank Kitlyn Tjin A Djie en Irene Zwaan van harte dat zij dit boek geschreven hebben en dat ze zo de kracht van Beschermjassen toegankelijk hebben gemaakt voor professionals in het hele land. Evenveel dank gaat uit naar al onze mensen die meegewerkt hebben en die hun verhalen beschikbaar hebben gesteld om zo hun ervaringen te delen met hun collega's van nu en straks.

Cees Wierda

Directeur Bureau Jeugdzorg Drenthe van 2004 tot 2015

Dit boek is geschreven als onderdeel van het meeromvattende project transculturele hulpverlening. Hierin werd aandacht besteed aan het verbeteren van de aansluiting tussen professionele hulpverlening en bestaande (familie)culturen.

Verantwoording

Dit boek geeft de denkbeelden van Kitlyn Tjin A Djie weer over de wijze waarop kinderen – met name kinderen met een migratieachtergrond – in de jeugdzorg het best tot hun recht zouden komen. Haar gedachtegoed is gebaseerd op haar eigen levensverhaal en haar ervaringen. Ze ondersteunt haar ideeën met theoretische concepten uit de antropologie, de interculturele communicatie en de systeemtherapie.

Kitlyn gebruikt haar eigen verhaal en dat van anderen om haar ideeën te staven. Het gebruik van persoonlijke verhalen om een bepaalde overtuiging te onderbouwen wordt in de antropologische en sociale wetenschappen ook wel de narratieve benadering genoemd. De narratieve benadering gaat ervan uit dat in het verhaal van mensen en in de taal die zij daarvoor gebruiken bepaalde opvattingen over een thema verwoord worden. Verhalen geven een beeld van de complexiteit en diversiteit in denkbeelden en werkelijkheden. De narratieve methode geeft mensen een stem, kent waarde toe aan het verhaal. Het geeft betekenis aan de kennis van de betrokkene en plaatst het in het licht van een groter geheel.¹

Er zijn talloze manieren waarop narratieven weergegeven en geanalyseerd kunnen worden; formele regels zijn er niet echt. Als je narratieven gebruikt om theorie te staven, kun je niet objectief zijn. Wel kun je aannemelijke conclusies trekken als meerdere verhalen in dezelfde richting wijzen. De verhalen in dit boek vormen een brug tussen de theorie en de praktijk. Kitlyns eigen levensverhaal leidde tot bepaalde opvattingen. Daarbij heeft ze theorie gezocht. Deze theorie wordt vervolgens geïllustreerd met verhalen van derden.

Het zijn de denkbeelden en overtuigingen van Kitlyn Tjin A Djie die in dit boek gepresenteerd worden. Het boek biedt niet altijd een platform voor nuance. En omdat haar opvattingen zo zijn verweven met haar eigen verhaal en ervaringen is ze zelf ook prominent aanwezig in de hoofdstukken.

Dit boek biedt geen pasklare blauwdruk of kant-en-klare oplossingen. Het is bedoeld om een nieuw perspectief op de werkelijkheid te bieden, anders dan je tot nu toe gewend bent. Wellicht roept dit meer vragen op dan dat het antwoorden

¹ Does, M. van den & A. Arce (1998). 'The value of narratives in rural development projects. A case from Equador'. *Journal of agricultural education and extension*, 5(2), pp. 85-98.

geeft. Het zet je in elk geval aan het denken. En hopelijk helpt het je om casuïstiek waar je geen uitweg in zag, in een ander licht te aanschouwen en kun je een nieuwe richting geven aan oplossingen.

De meeste verhalen in dit boek zijn verteld door Kitlyn en door medewerkers van Bureau Jeugdzorg Drenthe. Aspecten in de verhalen die zouden kunnen leiden tot herkenbaarheid zoals namen, plaatsnamen, problematiek en land van herkomst van cliënten zijn meestal aangepast.

Inleiding

Dit is een boek over Kitlyn Tjin A Djie, transcultureel systeemtherapeut. Kitlyn gebruikt haar eigen verhaal, haar familiegeschiedenis om te laten zien waarom het intergenerationele familiedenken zo belangrijk is in de hulpverlening, en hoe collectieve familiesystemen functioneren. Kitlyns verhaal gaat over diversiteit, migratie en pendelen tussen contexten en culturen. Zij is zelf een migrant uit Suriname, met Chinees, Vietnamees, Portugees, creools en Duits bloed. Zij komt voort uit de joodse, de katholieke en de protestantse traditie. Haar vaders lijn was patriarchaal, haar moeders lijn matriarchaal. Ook vandaag de dag nog woont haar familie verspreid over de hele wereld. Als iemand weet waarover je spreekt als je het hebt over diversiteit dan is het Kitlyn. Kitlyn is getrouwd met een Nederlander, heeft twee volwassen zonen en zeven kleinkinderen. Ze weet als geen ander dat het vaardigheden vergt om de dialoog open te houden met 'die vreemde ander'. Zij vraagt om aandacht voor gevolgen van migratie. Ze biedt handvatten om als hulpverlener te kunnen bijdragen aan het welzijn van iedereen die door een levensfaseovergang, zoals migratie dat ook is, de weg kwijt is. Daarbij is het essentieel om te pendelen tussen culturen, te kijken vanuit verschillende perspectieven en je eigen heilige huisjes opzij te zetten. Om dat te kunnen moet je over enige kennis van de ander beschikken, de cultuur, de familiestructuur, tradities. Maar meer nog moet je kennis hebben van je eigen culturele bagage. Hulpverleners zouden een persoonlijk kwetsbaar deel van zichzelf in moeten kunnen zetten om het wezenlijke gesprek met de cliënt er te laten zijn. Verschillende strategieën en methodieken helpen hierbij.

Het is belangrijk om te zoeken naar beschermjassen voor je cliënt. Beschermjassen betekent bescherming bieden door iemand te omhullen met vertrouwde omstandigheden. Rituelen, foto's, ervaringen van vroeger naar boven halen, situaties creëren om in een moeilijke fase van iemands leven een stuk veiligheid en warmte te bieden.

Dit is ook een boek over Drenthe. Drenthe heeft een zeer divers sociaal landschap. Er zijn veel plattelandsgebieden en er is relatief weinig stad. Er is een veen- en een zandcultuur. Er is de geschiedenis met de Molukkers, de treinka-ping. Drenthe heeft eigen tradities, het noaberschap, de brinken in de dorpen, maar ook de hunebedden, de oorlog, de geheimen, de armoede. In Drenthe worden verschillende dialecten gesproken, die samengaan met verschillende

culturen. Drenthe is mooi, Drenthe is breed en complex. Drenthe biedt een prachtige omgeving om te laten zien hoe een oorspronkelijk Nederlandse cultuur haar eigen diversiteit in zich draagt, hoe verschillende Nederlandse culturen met elkaar omgaan. Ook wordt blootgelegd hoe het zich verhoudt tot de gevolgen van immigratie. Drenthe staat in dit boek voor een klein stukje Nederland – immers, elke provincie heeft zijn eigen historie en culturele kenmerken.

Bureau Jeugdzorg in Drenthe wilde toegankelijk zijn voor alle jongeren. Daarom werd er in 2005 een diversiteitsproject in het leven geroepen. Kitlyn deed hieraan mee. Ze heeft destijds alle medewerkers van Bureau Jeugdzorg Drenthe getraind in interculturele communicatie. Zodoende was men beter toegerust op cliënten die een ‘andere taal spreken’ dan de hulpverlener. Haar trainingen zijn als een warm bad. Zonder middelen en programma’s neemt ze de deelnemers mee in een soort lang persoonlijk gesprek waarin iedereen boeiende verhalen vertelt. Zoals een van hen het verwoordde: “Aansluiten bij familieverhalen van de deelnemers is de beste leermeester. Besef hebben van je eigen culturele erfgoed maakt je tot een goede hulpverlener.” Bureau Jeugdzorg Drenthe had goede ervaringen met Kitlyns gedachtegoed en werkwijze. Daarom zijn Irene Zwaan en Kitlyn Tjin A Djie in 2006 gevraagd om dit boek te schrijven. De eerste druk verscheen in 2007.

Naast Kitlyns verhalen en theorieën worden de ervaringen en verhalen van de medewerkers van Bureau Jeugdzorg Drenthe opgetekend in dit boek. In Drenthe wordt bewezen dat de interculturele dialoog niet alleen van toepassing is op mensen met een migratieachtergrond. Overal waar verschillen zijn, waar diversiteit is in de breedste zin van het woord, zou aandacht moeten zijn voor interculturele communicatie. Dus ook in de communicatie tussen mannen en vrouwen, ouderen en jongeren, hervormd en katholiek, werkgever en werknemer, hulpverlener en cliënt – kortom, in alle communicatie is dit gedachtegoed waardevol. Dit boek laat zich lezen als een roman, een verhalenboek. Kitlyn begon in haar werk met mensen met een migratieachtergrond bij haar eigen verhaal, haar intuïtie en ervaringen. Ze was ervan overtuigd dat om kinderen die in de hulpverlening belanden te helpen, witte Nederlandse denkpatronen niet werken. Ze heeft daar later theorie bij gevonden. Ook dit boek begint bij het verhaal. Het verhaal van Kitlyn en de verhalen van medewerkers van Bureau Jeugdzorg Drenthe. De verhalen samen schilderen een model. Beschermjassen is een model waarin verschillende theoretische concepten handvatten bieden om de dialoog met de vreemde ander vorm te geven op een eerlijke en menselijke manier.

Leeswijzer

Hoofdstuk 1 Kitlyns verhaal

Kitlyn vertelt haar levensverhaal. Ze vertelt over haar ervaringen in Suriname, de migratie en wat ze als Surinaamse tegenkomt in Nederland. Haar persoonlijke en professionele bevindingen hebben tot Beschermjassen geleid. De ingrediënten in dit boek zijn allemaal te herleiden naar haar verhaal zoals verteld in dit hoofdstuk.

Hoofdstuk 2 Beschermjassen

Dit hoofdstuk gaat over Beschermjassen. Beschermjassen betekent dat je mensen die zich in een belangrijke levensfaseovergang bevinden, zoals de meeste cliënten in de jeugdhulpverlening, inbedt in de groep of de cultuur. Op zoek gaan naar ankers, steunfiguren, rituelen of equivalenten van vroeger helpt mensen zich te hernemen en hun leven weer op te pakken.

Hoofdstuk 3 Divers Drenthe

Dit hoofdstuk gaat over het sociale, culturele en historische landschap van Drenthe. Ervaringen van hulpverleners in Drenthe laten zien hoezeer Beschermjassen aansluiting vindt in de provincie. Door in te zoomen op Drenthe wordt zichtbaar hoe een stukje Nederland zelf diversiteit in zich draagt en hoe Drenthe omgaat met de 'vreemde ander'. Ook krijg je handvatten hoe je zelf diversiteit kunt ontrafelen in verschillende contexten.

Hoofdstuk 4 De kracht van families

Families hebben een zelfhelend vermogen. Omdat dit vaak een blinde vlek is bij hulpverleners, wordt aandacht besteed aan hoe families functioneren. Er wordt onderscheid gemaakt tussen op het individu gerichte familiesystemen, zoals in Nederland en de meer op het collectief gerichte familiesystemen, zoals bij mensen met een niet-westerse achtergrond.

Hoofdstuk 5 De impact van migratie

Migratie heeft een grote impact voor mensen uit collectieve systemen, onder meer omdat het de continuïteit van het functioneren van de grootfamilie doet haperen. Hierin ligt een groot deel van de oorzaken van problemen in gezinnen. Dit hoofdstuk geeft inzicht in de gevolgen van migratie, zodat je als hulpverlener hier rekening mee kunt houden.

Hoofdstuk 6 Interculturele competenties

Dit hoofdstuk geeft een overzicht van de interculturele competenties die nodig zijn voor een open dialoog met de ‘vreemde ander’. Het gaat hierbij om kennis hebben van je eigen culturele bagage en die van de ander. Je moet je heilige huisjes kennen om te kunnen blijven wisselen van perspectief. Empathie en compassie zijn een basisvoorwaarde in interculturele communicatie. Tot slot moet je er bewust van zijn dat er altijd sprake is van blinde vlekken in de communicatie.

Hoofdstuk 7 Instrumenten voor de interculturele dialoog

Er wordt een aantal instrumenten behandeld die je kunt inzetten in het contact tussen de hulpverlener en de cliënt. Aan de orde komt het werken met genogrammen, het maken van een visueel overzicht van de historie en structuur van een grootfamilie. De levenslijn helpt om belangrijke levensfaseovergangen in beeld te krijgen. Verder komt aan de orde het werken met contextuele vragen, levensverhalen, en getuigenissen. Tot slot wordt aandacht besteed aan het Beschermjassenhuis: een werkvorm waarin alle concepten en instrumenten van Beschermjassen samenkomen.

Hoofdstuk 8 Een nieuw perspectief in hulpverlening

Beschermjassen biedt een nieuw perspectief op de hulpverleningspraktijk. In dit hoofdstuk wordt stilgestaan bij hoe het zich verhoudt tot conventionele opvattingen over hulpverlening. Tevens wordt beschreven hoe het past bij bestaande methodieken als Signs of Safety, de oplossingsgerichte benadering en het familienetwerkberaad.

Hoofdstuk 1

Kitlyns verhaal

Kitlyn Tjin A Djie verstaat de kunst van leven blazen in theoretische concepten. Dit doet zij door haar eigen levensverhaal als een antropoloog te onderzoeken. Zo nodigt zij anderen uit hun eigen verhaal te ontdekken. Om te kijken naar de geschiedenis en structuur van je eigen familie. Want je eigen verhaal biedt handvatten in de dialoog met de vreemde ander.

“Ik hou ervan om verhalen te beginnen waar ze beginnen. Waar m’n wieg heeft gestaan. Of waar m’n naam vandaan komt. Een soort van geaard worden. Mijn naam Kitlyn komt van het Chinese woord Kit-ling. Kit-ling betekent in het Chinees ‘genoeg’. Tegen de tijd dat ik geboren werd waren er volgens mijn vader genoeg dochters. Ik was de vierde in een rij van zes meisjes. Dat mijn vader Kit-ling verhoog naar Kitlyn brengt me ertoe te vertellen dat hij een tweedegeneratie-migrantenkind is. Hij heeft de pijn gevoeld van de verliezen van de eerste generatie migranten. Maar hij heeft het verlies niet letterlijk meegemaakt. Hij wilde mij een westerse naam geven. Door mij Kitlyn te noemen heeft hij het westen met het oosten verbonden. Lynn is immers een Amerikaanse naam. Dit te vertellen is een kans om achter het verhaal te kijken. Het maakt dat ik me gedragen weet door mijn familie. Het is universeel, iedereen heeft een familie, of je het nou leuk vindt of niet. Over mijn familie vertellen maakt dat mensen bij hun eigen familie terecht komen.

Mijn vader was Chinees uit een patriarchaal systeem. Zijn grootvader migreerde in 1866 vanuit Themsewoei in Zuidoost-China naar Suriname. Mijn opa van vaders kant trouwde met een Vietnamese vrouw, geboren in Frans-Guyana. Zij bracht het Franse elan met zich mee. Mijn moeder is Surinaamse uit een matriarchaal systeem. Haar vader was Portugees-Duits. Haar moeder had een creoolse vader die rechtstreeks afstamde van de slaven. Haar moeders moeder was Portugees-joods.

Suriname

Ik ben in een bevoorrecht milieu opgegroeid. Ik woonde in een wijk van Paramaribo waarvan iedereen zei: ‘Ik wou dat ik daar mocht wonen.’ In een prachtig huis, helemaal hout van boven en beneden was het van steen. Het was opvallend, met bomen die voorover bogen van de oranje bloemen. Een veilig nest was het, een plaatje.

Mijn vader was van de witte boorden. Hij werkte eerst als stationmanager voor een Noord-Amerikaanse luchtvaartmaatschappij. Later werkte hij voor een Nederlands bedrijf. Rock Hudson en andere filmsterren kwamen bij ons over de vloer. Die moesten bij een tussenstop een dagje vermaakt worden, met een feestelijke lunch van m’n moeder. M’n vader heeft met mensen uit de buurt een zwembad opgezet, daar kwamen alleen chique mensen zwemmen. Mijn moeders kast hing vol met cocktailjurken en avondgewaden. Ik herinner me mijn ouders meer als partners van elkaar dan als ouders. Mijn vader kwam soms thuis met mijn moeder in zijn armen. Ze waren altijd met elkaar bezig. Een buurmeisje herinnerde zich dat mijn ouders zo gek op elkaar waren, terwijl haar vader altijd vreemd ging. ‘Ik wou dat ik zo’n vader als jij had, een vader die je moeder aanbad!’, zei ze.

Ik was een eigenzinnig kind. Mijn moeder zegt altijd dat ik het meest rare kind was dat ze had. Ik was zó driftig! Ik heb m’n zussen uit het raam geduwd. Ik was gek op m’n vader. Hij was geen vader, hij was een grote vriend. Hij vertelde verhalen, over Pietje Puf, een jongetje dat als er gevaar dreigde een grote stink-puf kon laten. Zo joeg hij het gevaar weg. Maar m’n moeder was gereserveerder. Ze moest wel streng zijn, want mijn vader was dat niet.

Ik kan me heel goed herinneren dat ik als kind voelde dat ik speciale gaven had in het communiceren. Ik kon al heel jong – en ik wist dat ik daarin anders was –

met m'n vader praten over dat Nederlanders overheersten in zijn bedrijf. Dat Surinamers altijd overvleugeld werden door de Nederlanders. En hoe onrechtvaardig hij dat vond. Ik was toen ongeveer tien jaar. Met de dienstmeisjes – we hadden een hele batterij – kon ik als een van de weinige kinderen goed opschieten. Ik vond het heerlijk om naar ze te luisteren. Gefascineerd was ik door hun verhalen over medicijnmannen in het bos. Bij ons mochten die verhalen niet verteld noch gehoord worden, dat was primitief. Ik zat als zesjarig meisje aan de voeten van de naaister ademloos te luisteren naar haar verhalen uit het gewone leven. Zij was een alleenstaande moeder met twee kinderen. En dan hadden we een strijkmevrouw. Daar had ik vaak ruzie mee. Ze streek m'n uniform te stijf, deed er te veel stijfjes in. Witheet werd ik dan. Ik had het zo vaak tegen haar gezegd. Het moet niet stijf! De tuinman kon ik niet verstaan. Daar vond ik troost als ik een driftbui had gehad. Ik was dan zo driftig dat ik op bed moest gaan liggen om het van me af te trappen. Ik trapte echt. En als ik dan uitgeput was, ging ik naar de tuinman. Stond ik daar tegen hem te schreeuwen in het Nederlands. Hij kon het niet verstaan. Maar als ik uitgeschreeuwd was pakte hij m'n hand, troostte me, en deelde hij zijn altijd gepeperde lunch met me. Tot op de dag van vandaag heeft pittig eten een kalmerende werking op mij.

Ik werd helemaal gek van de benauwdheid in Suriname. Ik keek er zo naar uit om weg te gaan. Het milieu waar je voortdurend werd voorgeschreven hoe je moest bewegen, hoe je moest doen. Misschien had dat te maken met de middenpositie die ik innam in de zussen-rij. Boven me had ik drie zussen, van wie de jongste vier jaar met mij verschilde in leeftijd. Tussen de andere zussen zit bijna drie jaar. De oudste zus had haar eigen vrienden; de tweede en derde waren vier handen op één buik, die waren altijd samen. En dan had ik die twee ettertjes onder me die nooit deden wat ik wilde. Ik hoorde nergens bij thuis. Bij de groten niet en bij de kleintjes ook niet. Mijn jongste zus zei pas nog: 'Kit, je moet je haar niet laten groeien. Je ziet er veel te lief uit. Je bent het niet, je bent een kreng, je moet je haar eraf halen.' Het is grappig hoe ze je op die plek houden.

Migratie

Wij gingen allemaal in Nederland studeren. Mijn moeder kon niet naar de kweek-school. Ze moest gaan werken op haar vijftiende. Vanwege de dood van haar vader in dat jaar was het ineens armoe troef bij haar thuis. Terwijl ze eigenlijk docent had willen worden. Mijn vader moest stoppen met zijn medicijnenstudie. Tot zijn kandidaats kon hij in Suriname blijven, maar voor het vervolg moest hij naar Nederland. Zijn broer was al in Nederland en stierf hier aan tuberculose. Zijn zusje van elf werd met een schip naar Nederland gestuurd voor behandeling van Engelse ziekte. Zij overleed onderweg. Toen zei mijn grootvader: 'Er gaat niemand meer naar Nederland, want dan ga je dood.' Zodoende kon mijn vader zijn studie niet afmaken. Dat was de reden dat mijn ouders alle zes dochters hebben weggestuurd. 'Word wat je worden wilt, grijp je kansen.'

In 1969 vertrok ik naar Nederland. Ik kwam in hetzelfde huis als waar mijn drie oudere zussen hadden gewoond. De heer en mevrouw Morren hadden al meisjes in huis vanaf 1952. Zij was een Duitse, hij Nederlander, ze waren getrouwd in 1936. Hij was gemeentesecretaris in Amsterdam. Ik kwam in een wilde tijd, meneer kwam steeds thuis met de geur van stinkbommen om zich heen. In die tijd zat ik vaak op de Dam. Ik vond het een fijn gevoel dat niemand mij kende, dat